

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

ANDERS DAN ANDEREN

Enige dagen geleden liep ik in de Herestraat te Groningen — de Kalverstraat van het Noorden — toen ik bewust tot de ontdekking kwam van iets, dat anderen al lang te voren schijnen te hebben geweten. Al vaker had ik daar gelopen, op verschillende uren, onder verschillende weersomstandigheden, en in verschillende gemoedsgesteldheden, maar nooit eerder was het mij overkomen, dat ik zó duidelijk wist dáár te lopen.

Andere keren had 't net zo goed ergens anders kunnen zijn. De winkels met hun etalageaankleding, de uitgestalde goederen, mensen, fietsen en auto's — wat hadden ze eigenlijk voor bijzonders, vergeleken met wat ik in andere straten in andere steden had waargenomen. Hoogstens was er de eigenaardigheid, dat hier het Gronings en niet het Amsterdams of Haags het spreken der mensen kenmerkte — maar dat valt je op de duur ook al niet eens meer op.

Ik weet niet, hoe het kwam, maar opeens was het me, of mijn ogen open gingen voor iets heel bijzonders in mijn omgeving — voor iets heel eigens van mijn omgeving, waardoor ik wist: dit is dit, anders dan elders. Als u me vraagt, wat dat anders is, dan moet ik het antwoord schuldig blijven. Wilt u het weten, dan moet u maar eens naar Groningen komen om het te ontdekken — wat best de moeite en de kosten waard is. Deze zelfde ervaring kan ons ook wel eens bij heel andere dingen in de wereld van de mensen en van de dingen der mensen overkomen. Op het eerste gezicht is het: net als elders, net als anderen. Maar dan merk je plotseling iets van het eigene, iets van het verbijzonderende: anders dan elders, anders dan anderen.

Zo oppervlakkig gezien — op het eerste, maar helaas vaak ook nog wel op het tiende gezicht, is er alleen maar gelijkheid, conformiteit, alsof alles naar één patroon gesneden is.

Of je het een neemt of het ander — de een of de ander — het ontloopt elkaar niet zo heel veel. Er er zijn heel wat verschijnselen aan te wijzen, die het vermoeden rechtvaardigen, dat deze conformiteit door de mensen wordt op prijs gesteld en opzettelijk wordt nagestreefd. Dat is zo in heel triviale, in

heel alledaagse dingen, in de dingen van de buitenkant; in kleding en kapsel, in huisinrichting en levensmanier, in kleuren en geuren, die ze aanwenden om zichzelf en het hunne aangenamer te maken.

Maar het geldt ook voor andere, belangrijker dingen, die veel nauwer verbonden zijn met, en van veel meer betekenis zijn voor de mens en zijn leven. Telkens weer ontdek je óók daar van die gelijkheden, van die conformiteiten bij de mensen. In hun meningen en oordeelvellingen; in hun waarderingen en hun regelen van behoorlijkheid en onbehoorlijkheid — soms wel verwisselend en verschuivend, maar zelfs dan massaal en egaal, zodat bij alle verandering de gelijkheid bewaard blijft.

Als je er op let, dan vind je duizenden dingen, in ieder aspect van het mensenleven, waarin de een gelijk is aan de ander — en er naar streeft om gelijk te zijn aan de ander. Van nagellak tot woordenkeus, van bankstel tot oordeel over mooi en lelijk, van organisatie der verjaardagsviering tot zedelijke beoordeling — conformiteit in dit en conformiteit in dat, zelfs tot in het wildste anders-willen-zijn dan anderen, waarin men zich als existentialist wil tonen naar vast patroon, of zich wil uniformeren met een of ander verafgood beeld.

Men zegt, dat er een familie-relatie bestaat tussen mens en aap; in deze dingen der gelijkvormigheid zou men kunnen menen, daarvoor een bewijs te hebben gevonden.

Zo op het eerste, maar helaas vaak ook nog het tiende gezicht is er alleen maar gelijkheid tussen de mensen en hun dingen. Maar toch is er ook nog wel iets anders waar te nemen; iets, waarin de persoonlijkheid, de individualiteit — waarin het eigene en bij-

Vraag dagelijks uzelf af:

Welk merk droeg al mijn doen?

Wat had ik met het dier gemeen,

Wat met de edele mens?

Sarnagadhara-Paddhati

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 7 juli 1963

zondere aan de dag treedt. Dat is vaak al het geval in heel eenvoudige, uiterlijke dingen: even een ander smaakje of kleurtje, even een andere schikking en aanvulling van de conforme dingen in aankleding en inrichting, even een ander woord dan het gekte.

Maar het gaat ook wel eens dieper en verder: een eigen oordeel, een eigen mening over dit of dat — misschien wel ernaast, maar toch interessant in zijn eigenheid; een eigen waardering: het kan me niet schelen, wat een ander denkt, maar ik vind....

Deze zelfstandigheid en eigenheid gaat soms niet heel diep en ver, maar met verrassing ontdek je daarin toch, dat een mens zichzelf kan zijn, durft zijn, en vaak is, al is hij daarin nog zo anders dan anderen. En dan voel je, dat dan een mens pas echt is — niet alleen maar een papegaai, die napraat; niet alleen maar een aap, die nadoet; niet alleen maar een kuddedier, dat zich in de stroom van het gelijke laat meeslepen; maar een mens, een persoon, die zich durft verlaten op zichzelf en op zijn menselijke vermogens om te oordelen en te waarderen, om te denken en te gevoelen naar eigen aard en wezen.

Er zijn mensen en groepen van mensen, die de gelijkheid, de conformiteit in zeker aspect des levens als ideaal laten gelden.

Dat zijn bijvoorbeeld de mensen, die het fatsoen, dat wil zeggen: de verstorven zedelijkheid, als laatste maatstaf van voorschrift en beoordeling laten gelden, en die niet zelden (maar dan zijn ze zelf reeds verstorven!) fel veroordelen wat anders is dan zij menen dat moet zijn.

Dat zijn in het algemeen ook zij, die dogmatici worden genoemd; die conformiteit eisen in denken en menen, in levensvorm en levenswaardering — gelijkvormigheid naar hun vast patroon.

Twee dingen werken daarin heel sterk. De neiging tot bemoeizucht en heerszucht; de neiging om zichzelf en het zijne tot absolute norm te stellen — welke neiging aan alle mensen wel enigszins eigen is. En vervolgens de evenzeer algemeen menselijke lust om de weg van de minste weerstand te volgen; om gebaande wegen te gaan, waarvan de richting zeker is, en waarop een mens niet wordt verontrust door de vraag aan hemzelf in de eigenheid van zijn leven: wat moet ik? hoe moet ik?

Het is niet zo heel vreemd, dat bij de mensen een sterke hang naar conformiteit bestaat, naar gelijkheid met anderen, niet alleen in de alledaagse dingen van de buitenkant, maar ook in andere, meer belangrijke dingen, die veel nauwer verbonden zijn met, en van veel meer betekenis zijn voor hemzelf in zijn leven.

Maar iets, dat „niet vreemd” is, is daarom nog niet toe te juichen of te aanvaarden als het best mogelijke. Zeker niet in het opzicht des levens, dat hier ter sprake is. Want méér dan deze hang naar gelijkvormigheid, menswaardiger en getuigend van een tot groter rijpheid gegroeide menselijke persoonlijk-

heid is de mogelijkheid, de lust, de durf om zich zelf te zijn, al is het desnoods nog zo anders dan anderen.

De erkenning van deze waardigheid van het persoonlijke is van het begin af aan verbonden met het Humanisme, en het is zo gebleven tot in zijn jongste vormen.

Niet, dat het Humanisme de menselijke persoonlijkheid meent te moeten zien in het licht van een absoluut individualisme. De menselijke enkeling is voor de Humanist niet een ongebonden wezen, dat enkel maar zichzelf zou kunnen en mogen zijn en laten gelden.

Daarvoor weet hij te goed van de bovenpersoonlijke dwang der erfelijkheid-lichamelijk, óók geestelijk, óók cultureel. Daartegen beschermt hem zijn kennis van de kracht en de betekenis van een bepaald vormen-patroon, dat eigen is aan een bepaalde tijd, een bepaalde cultuurkring, een bepaalde gemeenschap. En daartegen verzet zich vooral zijn erkenning van de aanwezigheid en de geldigheid van zeer menselijke, maar evenzeer bovenpersoonlijke normen van zedelijke aard, waardoor en waaraan de menselijke enkeling is gebonden in al de aspecten van zijn menselijke bestaan.

In het licht van een absoluut individualisme meent de Humanist de mens niet te moeten en te mogen zien. Maar wél meent hij sterke nadruk te moeten leggen op de waarde van het eigen zijn, van het zichzelf zijn, op de betekenis van het persoon zijn van de menselijke enkeling in de dingen van zijn leven, in de kleine, vooral ook in de grote — echt-menselijke dingen van zijn leven.

Men zou mij verkeerd verstaan, wanneer men meende, dat ik daarmee wil zeggen, dat een mens er altijd op uit moet zijn om van anderen af te wijken. Dat is zeker mijn bedoeling niet. Een rareit is nog lang niet altijd een persoonlijkheid. De grootste en sterkste persoonlijkheden, die ik ken, zijn in menig opzicht de minst opvallende lieden. En er is tenslotte ook zo iets als gemeenschap van levensstijl, niet alleen in de uiterlijke, heel nadrukkelijk ook in de innerlijke levensvormen, en het betekent waarlijk niet een verarming, wanneer men deze met anderen ervaart en beoefent.

Maar het wil wél zeggen, dat een mens zijn wezens-gesteldheid en zijn wezen-tendenties niet ten offer moet laten vallen aan de con-

zomerschool socrates

Van 19 t/m 21 juli organiseert de Humanistische Stichting Socrates een bijeenkomst, met als onderwerp:

PROBLEMEN

RANDOM DE VRIJHEIDSSTRAF

De leiding berust bij de centraal geestelijk raadsman voor de Inrichtingen van Justitie, de heer P. A. Pols.

Sprekers: Dr. G. H. Veringa
Prof. Mr. A. D. Belinfante

Inlichtingen bij het Secretariaat, Oudegracht 152, Utrecht.

In hun natuur zijn alle mensen gelijk; het zijn hun gewoonten, die de verschillen maken.

Confucius (551—479 v. Chr.)

Binnenkort verschijnt de brochure

„De humanist tussen de wereldmachten”

Deze brochure bevat de inleidingen van het congres van het Humanistisch Verbond, gehouden op 21 april 1963 te Utrecht.

Na een openingswoord van Dr. J. P. van Praag werd dit onderwerp belicht door:

Mr. Dr. H. J. Roethof

Drs. J. Koopman

Prof. Dr. B. W. Schaper

De brochure is te bestellen door storting of overschrijving van f 0,95 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

formiteit, aan de gelijkheid met anderen, uit traagheid of gemakzucht, of uit vrees om zich als een andere te tonen en als een buitenbeentje te worden behandeld.

Het wil wel zeggen, dat een mens in de dingen, die hemzelf en zijn leven raken, moet trachten te leven uit en naar zijn persoonlijke eigen-aard-igheid; in zijn leven moet trachten te staan met zijn smaak, zijn mening, zijn oordeel, zijn waardering, en die moet laten gelden, al is dat alles nog zo weinig conform aan dat van anderen.

En het wil in laatste instantie ook zeggen, dat een mens het moet wagen, te leven naar eigen zedelijk besef, naar eigen inzicht in de betekenis der normen van goed en slecht voor hem en zijn leven; dat een mens het moet wagen, te leven naar zijn geweten.

Een mens is van nature deel van een gemeenschap. Daar komt hij uit voort — lichamenlijk, geestelijk, cultureel. Daarin vindt hij zijn uiteindelijke waarde en zijn blijvende betekenis. Voor mezelf ben ik er zelfs toe gekomen, de mens te zien als een functie der gemeenschap, al zal lang niet iedere Humanist het daarin geheel met me eens zijn.

Maar hoe dan ook: een mens doet dat als een IK, en zijn waarde en zijn betekenis als mens worden bepaald door de waarde en de betekenis van zijn persoonlijke eigenheid: door wat hij als IK is, en door de vraag, of dat tot zijn recht komt, zich laat gelden, zich uitwerkt in zijn leven en zijn werk.

En daarbij denk ik aan een oud gedichtje van De Genestet:

Wees uzelf, zei ik tot iemand,
Maar hij kon niet, hij was niemand.

Het gaat er in laatste instantie niet alleen maar om, dat men zichzelf is. Het is de

vraag, wát men is. Een mens is in zekere zin een complex van mogelijkheden; zijn geestelijke en zedelijke, zijn menselijke vermogens liggen als mogelijkheden in zijn aard en wezen, en iedere mogelijkheid met de mogelijkheid van verwaarlozing of verwerkelijking. Daarom gaat het in laatste instantie om de vraag, wat men terecht brengt van zijn menselijke mogelijkheden. Naarmate men deze tot ontplooiing heeft gebracht, tot rijpheid heeft doen groeien, naar die mate is men als menselijke enkeling een zelf, dat waard is zichzelf te zijn, en dat geroepen verplicht is, om het met zichzelf aan te durven, desnoods in afwijking van alle anderen.

En dan tenslotte nog twee dingen.

Ten eerste dit: dat het niet altijd gemakkelijk is om met zichzelf onder de mensen te staan. Het anders zijn dan anderen brengt anderen zo vaak tot het oordeel „gek” of „onfatsoenlijk”, en het valt soms niet mee om onder dat oordeel te geraken. Maar wie waarlijk een zelf is, dat zichzelf kan zijn, anders dan anderen, die zal tenslotte dat oordeel, al is het niet gemakkelijk, toch gelaten over zich heen laten gaan, omdat hij weet, dat het laatste en geldigste oordeel over hemzelf het zijne is, en omdat hij iets kent van wat naar men zegt Luther heeft gezegd, toen hij stond voor de keuze, zichzelf te zijn of zich te conformeren: Hier sta ik, ik kan niet anders!

En het laatste: wie iets is om te zijn heeft het recht, heeft de plicht, te zijn wat hij is — maar slechts voorzover hij dat recht bereid is bij anderen te erkennen, en voorzover hij aan anderen de vrijheid laat om te vervullen wat hun wezen hen als plicht heeft opgelegd — al is dat nóg zo anders dan anderen.

S. J. BOUMA

rectificatie

Tot onze spijt zijn er een paar storende fouten geslopen in de nummers van het Woord van de Week van resp. 23 en 30 juni.

23 juni: Bij de personalia van Dr. J. W. Dekker is een zin uitgevallen. De laatste zin moet luiden: „Tot 1962 conrector van het Praedinius-gymnasium te Groningen en voorzitter van de gemeenschap Groningen van het Humanistisch Verbond.

30 juni: In de aankondiging van de brochure „De humanist tussen de wereldmachten” staat Ds. J. Koopman. Dit moet zijn Drs. J. Koopman.

Wij bieden u onze verontschuldiging aan.

De Redactie.

lezingen voor de radio

zo. 14 juli VARA 9.45 uur: B. D. Soni: „Humanisme, ook in India”.

zo. 21 juli VARA 9.45 uur: H. Redeker: „De mens is een danser”.

zo. 28 juli VARA 9.45 uur: C. Cabout: „Bezetene met honger”.

HUMANISTISCH LEVEN

Af en toe gebeuren er van die kleine, in feite onbelangrijke dingen, die als in een flits bepaalde verhoudingen helder belichten. Het lijkt dan alsof er iets wezenlijks zichtbaar wordt in iets bijkomstigs. De Romeinen wisten dat al: 'aan de klauw kent men de leeuw', zeiden ze — uiteraard in het Latijn, — maar hun waarheid doelde niet enkel op dieren of mensen, ook op omstandigheden en historische situaties. Ik wil u zo'n klein, onnozel en toch typerend voorval vertellen.

Enkele dagen terug, op de dag dat de nieuwe paus was gekozen, komt een van mijn kinderen 's avonds bij katholieke mensen, die veel naar de t.v. kijken. Men is heel hartelijk, maar zegt toch alsof het een soort beletsel was: 'Wij kijken naar de nieuwe paus'. En als mijn humanistische dochter antwoordt 'Daar kom ik juist voor', is er een algemene verbazing, zo in de stijl van 'Hoe kun jij je daar nu voor interesseren'....

Die verbazing vind ik verbazingwekkend. Het spreekt vanzelf dat de paus voor gelovige katholieken iets heel anders is en méér betekent dan voor een gereformeerd predikant of voor een buitenkerkelijk humanist. Maar de tijd dat dit verschil een tegenstelling, een vijandschap betekende, is lang voorbij. Vierhonderd jaar geleden schreef Marnix van Sint Aldegonde zijn *Biëncorf*. Wat dáár staat, liegt er niet om. Het is duidelijk dat hij vandaag zou worden veroordeeld wegens belediging van een volksgroep. Men kan er ook nog tientallen artikelen of brochures van veel later datum op naslaan en de overduidelijke bewijzen vinden van een kwaadaardige haat, over en weer.

Waardoor is dat alles voorbijgegaan, waardoor hebben we geen geloofsvervolgning meer, zoals de zestiende, de zeventiende en zelfs de achttiende eeuw nog wel heeft gekend?

Bepaald niet doordat het mensdom zoveel humaner is geworden. Juist onze twintigste eeuw heeft niet het geringste recht op dié pretentie. Ik geloof, eerlijk gezegd, niet dat dé mens in zedelijk opzicht in de laatste veertig of vijftig eeuwen ook maar enigszins veranderd, laat staan verbeterd is. Wat wij over hebben uit het oude Babylonië, Egypte, Griekenland, Perzië en Israël geeft geen aanleiding tot enig optimisme, of pessimisme. In de verhalen uit Homeros of het Oude Testament herkennen wij onszelf. Maar wat wél veranderd is, op een haast ongelooflijke wijze, dat zijn de omstandigheden. Dat geldt voor de mensen persoonlijk, nu trein en auto en vliegtuig het onderling contact, nu electrisch licht, centrale verwarming en koelkast het huiselijk leven, nu krant, radio en t.v. de geestelijke communicatie ingrijpend hebben gewijzigd. Het principiële verschil tussen vroeger en nu ligt in de begrenzingen van vroeger en het opheffen van allerlei grenzen nu. Die grenzen van vroeger waren niet alleen geogra-

fisch of politiek, ze waren aanvankelijk zelfs natuurlijk, door de natuur bepaald, en religieus. Men kan het zo constateren: talrijke grote godsdienstige culturen uit het verleden zijn strikt beperkt geweest tot één gebied: het tweestromenland, of de bedding en de delta van de Nijl, of het schiereiland dat nu Griekenland heet, of het andere schiereiland, waar Rome ligt. De boeiende godsdienst van het oude Egypte is niet allereerst waar of onwaar, maar allereerst... Egyptisch. Pas het christendom heeft de bedoeling gehad voor allen te zijn; maar in de praktijk betekende allen voornamelijk: de blanken. En met een beetje kennis van de wereldgeschiedenis is het niet zo verwonderlijk dat Scandinavië protestants is en Engeland anglikaans en Spanje rooms. In gesloten natuurgebieden is het voor de enkeling vrijwel onmogelijk een uitzondering te zijn. De groep duldt het niet en bij de meeste personen komt zelfs de wens om af te wijken niet eens op.

Het verdwijnen van die afgeslotenheid heeft een dubbel gevolg. Enerzijds kost het de groep veel groter moeite zich ongeschonden te handhaven; het aantal afvalligen wordt verontrustend. Anderzijds krijgt de groep een grotere betekenis voor de andere groeperingen. Men moet immers tezamen leven in één wereld, in één land. Wat in de mohammedaanse landen gebeurt, krijgt zijn betekenis voor Europa, voor Amerika; en omgekeerd. Wat in Limburg gebeurt, krijgt zijn betekenis voor Friesland; en omgekeerd. Daarom is ook de pauskeuze een zaak van belang voor allen. Een zaak van dubbel belang. Want het is van ver strekkende invloed op de katholieke wereld zelf, of de geestelijke leider van zoveel miljoenen streng dogmatisch of iets ruimer en ethischer en oecumenisch is; meer conservatief en traditioneel of bereid tot vernieuwing. Het is echter ook van ver strekkende invloed voor de gehele levensbeschouwelijke buitenwereld, want wij allen, als niet-katholieken, hebben er dagelijks mee te maken. Het is geen klein verschil of men moet omgaan met mensen die geen enkele twijfel kennen, of met mensen die van onze principiële relativiteit althans een deel kunnen meevoelen. Het is geen klein verschil of men moet leven met burens die u eigenlijk op een brandstapel wensen, of die bereid zijn tot een gesprek waarin volwassen mensen hun uiteenlopende inzichten aan elkaar verhelderen. Zo'n gesprek is voor humanisten even vanzelfsprekend als nuttig. Maar voor een gesprek zijn twee nodig.

Daarom hebben ook humanisten met grote belangstelling afgewacht wie de zo uitermate humane en moderne paus Joannes zou opvolgen. En zonder iets af te doen van de principiële verschillen kunnen wij menen dat de keuze ook voor ons 'gesprek met Rome' bepaald bemoedigend is.

G. STUIVELING.